

Internacionalna revija

Zenit

Za umetnost i kulturu

Zagreb
meseca Marta 1921.

Urednik: Ljubomir Micić

Uredništvo i uprava:
Hatzova ulica broj 9 I. kat

Sadržaj: B. Tokin Mladi reakcionari i novi duh. Петровић Песма. M. Sauvage Les déracinés. St. Visarar Letopis. A. Soukop Rozsévači. J. A. Kalmer Die unendliche Vision. A. Браун Како ће снe да се распрне. Lj. Micić Tragedija Maske. I. Goll Alarm B. Tokin Pozorište u vazduhu. V. Huidobro Bay-Rum. A. Lunačarski Proletkult.

2

A. Justman Poème. — Makroskop: † Marijan Maršik — Zagrebački Teater - Lj. Micić — Rosandić — Београдско позориште - Ст. Винавер — Dadaizam - Zenitista — Literarno nasilje — Ullrichov Salon — Svetokret — Ljub. Zvon — Sturm — Kmen — Svetski Pregled i t. d. Crtež: V. Gecan Konstrukcija za portret cinika

Mladi reakcionari i novi duh

Boško Tokin — Beograd

Zašto da krijem? U prvom momentu reč Zenitizam izgledala mi je malo suvišna. Mislio sam i nehotice možda na to, da će neprijatelji novoga videti u tome samo „izam“ i ništa drugo. Ali njihova larva, koja je došla i prošla, ne znači ništa. I razmišljajući više puta došao sam do zaključka da je Zenit reč i pojam Zenitizam dobro došao i da je na svome mestu. Uverih se, da izražava potrebu vremena. Ni najmanje se neću ustezati citiranja nekoliko redaka iz jednog pisma što sam, povodom toga, napisao Miciću. Činiću možda i zato da se vidi da je u prvom momentu postojalo jedinstvo i da su neumesni pokušaji izvesne gospode D. B. — Jutarnji List i dr., da dokažu da „Zenit“ ne znači drugo do „Micić“, i „Zenitizam“, opet samo Micić. D. B. i njemu slični ne vide i ne će da vide jedinstvo koга prvi broj izražava. Ne vide da je on i u težnji ići do Zenita. Evo fragmenta iz tog pisma: „Broj je afirmativan, snažan, pun elana, ima jednog duha u njemu, ima težnje koja nosi, ima dinamike, ima osnova i koncepcije. Ovde onde treba više preciznosti, pa onda ima i negde kaotičnog, ali nikada nema malokrvnosti... Svakako posle „Plamena“ i feljtona Progres a najživlje i novo, u Jugoslaviji.“

Za mene — a ja mogu slobodno pisati o tome — Zenit, čiju sam saradnju prihvatio na prvi poziv osećajući, da će u njemu biti onog što sam predosećao — produženja linije onih pokreta pre izvesnog vremena koji su kod

nas značili revoluciju. „Zenit“ nastavlja borbu tih, koji su se borili za čoveka i za umetnost. „Plamen“ je bila prva revija novoga duha kod nas. I ta revija i druge nestale su jedino iz materialnih razloga, a ne onih koje neki pokušaju da naturaju. Tada su prilike bile teške. One ni danas nisu bolje. Ali nova umetnost ipak ide svojim putem.

Novi se talenti — nosioci novog duha — javljaju nošeni sami dinamizmom. Revije i ljudi koji su donekle pred rat bili prethodnici toga duha kao: Mitrović, Meštrović, Vihor, imali su sličnu dinamiku, imali su muževnosti, samo je kod njih bilo nekog balasta i neprečišćene nacionalne dinamike. Današnja je čistija, čista: čovečanska.

Novo se stvaralo i stvara težeći sve višem i višem. Stvara se put suncu — idući... Stvara se rušeći i penjaajući se. Verovatno da su slični pokreti na strani, jer nova umetnost je internacionalna, i to je ono što mnogi od napadača zaboravljaju, uticali su mestimice na nas, pošto je to isti duh. Uzajamnim dodirima dolazi do cilja. Ti isti ne vide da ono što je Micić napisao na čelu prvoga broja važi ne samo za nas nego za celu Evropu. Ne vide da citat koji sledi označuje poziciju pesnika i umetnika u opšte: „Čovek je centar makrokosmosa a umetnost i filozofija kružnica njegove najviše spoznaje — najviše svesti. Najviša manifestacija duha i duše. DUH ili polubog Anarh, hoće u haosu da bude vladar — „vsevolod“, da bude bog. On žudi — iz haosa stvoriti delo. A jedini stvaralac je umetnik, koji uvek u stvorenom delu ovaploćuje Čoveka. Umetnik je ovaploćenje i strasna čežnja za objavljivanjem:

Čoveka. Umetnik je Objavljeno — Bogojavljenje — Strašni Sud: Čoveka. On je beskrajni krugozor koji nigde ne počinje i nigde ne svršava na smrtno divljem zemljokretu kroz prostore. Centar je ZENIT — jedino čoveče spasenje — jedino otkupljenje."

Povodom Zenita napisano je svega i svačega. Mnogi su pisali o prvom broju dovodeći ga u vezu sa ranijim pokretima. Svaki je to činio prema svome gledištu i video u njemu još jedan izraz bolesnog stanja, a drugi vrlo tačno videvši u njemu još jedan način — i najnoviji stepen — da se dođe do klasicizma i humanizma 20. veka. Bilo je i takvih koji su videli u njemu „namernog ludovanja“ (beogradska Tribuna). Nas najviše interesuje držanje onih mladih, zato što imaju 20 do 30 godina koji su pisali o „Zenitu“ kao reakcionari. Ti mladi reakcionari pišu stilom i pameću onih koji odlaze a ne vide ono što izlazi iz toga. Tako pišu oni koji se ne usuđuju da vide to novo jer znači njihovu smrt. Mladi reakcionari nisu ništa „bolji“ od starih. Šta više. Ispitivaću ovde nekoliko tipičnih pisanja tih koji ne svaćaju o čemu se radi: Nova Svetlost (u Beogradu mesečna revija mladih reakcionara) piše u prvom broju (sada je izašao treći): „Pojavi se na zemaljskoj kugli neki futurizam odmah je u našoj književnosti, neki kubizam odmah je u našem vajarstvu, neki bolševizam odmah je u našoj politici...". Ta revija obećava borbu protivu idola i stavlja Bogdana Popovića i Vinavera u jedan red...

Ti mladi nesrećnici vide samo imitacije. Neverovatno je njihovo nepojimanje duha vremena. Neverovatno je skoro njihovo neosećanje dinamike koja nas nosi — i koju estetizujemo. (Cela je umetnost u tome.) Ne vide da ako ima kod nas tih novih pojava, da je to zato što ima takovih duhova. Ne vide da je to sveopći duh. Ne vide ako je to i ovde i tamo da to nije iz imitacije nego zbog INTERNACIONALNE POZICIJE DUŠE I DUHOVA.

Tipičan je primer i bivšeg urednika „Kritike“ koji tu skoro, hoće da dokaže da smo mi u „intelektualnom ropstvu“ i koji se pita „hoće li Jugoslavija ostati kao magazin za repove slučajno nadošlih kultura?" Takav jedan i može da tvrdi da nema ničeg novog i našeg u novoj literaturi.

Sličan mu je kritičar beogradskog „Pokreta“ „Res“ koji povodom „Zenita“ piše (10. II.): „Sve (revije) su na sebi imale nečega od bolesti sredine ili bolje reći — da se ne zamerimo — od bolesti svojih pokretača. „Vihor, Kokot, Grič, Plamen“ i po tri puta itd., sve su to časopisi stvarani jednom ludom ambicijom pojedinaca, koja je u sebi katkad imala malčice instinktom naslućene neke čudne sutrašnjice, ali većinom bili vrlo laka roba."

Pored toga što „Res“ razne tendencije meša zajedno, on pokazuje nesposobnost svatanja te „sutrašnjice" koja je

i koja će biti čudna samo za njega. Taj ne svaća ni današnjicu.

I službeni kritičar „Demokratije" šaljiv je. U broju od 13. II. piše: „Mi smo oduvek imali takvih Stürmera i Drängera, ali, nikada toliko mnogo ko danas. Oni imaju čak i svoja tri časopisa: Kritika i Zenit u Zagrebu; Novu Svetlost u Beogradu. Svaki od ta tri mlada časopisa, koji, pored sve želje i težnje za što većom originalnošću, i suviše sliče jedan na drugi, kao jaje na jaje". Ovome koji piše kao da postoji savez između Zenita i ostalih revija — nema šta da se govori. On je u haosu a ne mi.

D. B. — „Jutarnji List" koji tvrdi da je „Zenit" pokrenut zato što mu je urednik neprijatelj dosade — šta odgovoriti? Jedino to, da smo protivnici i dosadnih tipova i mladih reakcionara. Ja sam spomenuo ovde nekoliko primera, najnovijih. Spomenuću sada samo jedan primer svaćanja novih pojava. M. Svetovski piše u beogradskoj „Eposi" (10. II.): „ali se javio novi list „Zenit" kao preteča svih novih listova koji pripadaju budućnosti. „Zenit" je mnogo više nego svi drugi listovi poklonio pažnje čoveku... „Zenit" po svemu ima jedan nov aksan, human i sveopšti. On okuplja oko sebe, sve nove, sve koji su u stvaranju" itd. Svetovski i drugi*) opazili su, osetili su ono novo što počinje, ono što ide do dubine i visine čoveka, i da to ide tome čoveku ko ga tražimo, koji ima kako veli Micić „svoj Zenit". Mi tražimo i hoćemo i radimo do toga, da svaki dođe do svoja Zenita.

Javlja li se nov talenat, genije — glupani, stvorice savez protivu njega, to je Swift odavno rekao. Javlja li se nov pokret na njega se odmah navaljuje. Skeptici, paraziti, degenerici, reakcionari su uvek protivu novoga. Ti napadaju danas i nas. Psičaju, a karavana prolazi. Karavana „argonauta ideala" malobrojnih ali odlučnih. Idu svojim putem. Iznad, na više — Suncu. — U ostalom sasvim je prirodno da dobar deo današnjih ne svaćaju nove pojave. Prirodno je da ima takovih koji ne znaju o čemu se radi, da se radi o tome: dati najzad jednu bazu, stvoriti naš klasicizam i doći do stila. Malo je tih koji znaju da POČINJE JEDNA VELIKA EPOHA konstrukcija; sinteza; „rukovođenim jasnim koncepcijama". Malobrojni su oni koji razumeju da se preko nas i kroz nas i pomoću nas vrši estetizacija dinamike. Danas smo opet u tome stadijumu da zbog toga treba, prvo izaći iz haosa, pa onda središivati i organizirati elemente. Dakle: borbe zasada.

*) Citiram još samo Balkan (beogradski 15 III) „Zenit" nosi čoveka. To je rezultat manifestacije duha u jednoj opštoj, afirmativnoj orijentaciji. Drugačije ne može biti. I mora sve da je u znaku toga. Mi pozdravljamo Zenit, jer pozdravljamo sebe itd. Dosada je govorilo 15 listova o Zenitu — koliko ja znam.

Konstrukcija za portret cinika

Vilko Gecan — Zagreb

Konačni cilj nije samo izraziti težnje vremena, niti ući samo u suštinu mnogobrojnih problema više vremenskih nego večnih, nego je preko i kroz suštinu današnjih problema doći do Suština. Preko pesama o nama današnjim do pesama o nama večnim. Cilj je bratska, individualna umetnost. Prema tome: kozmična, ekspresionistička umetnost Zenita. Cilj je i spojiti individualnost, talenat, ono više u čoveku sa kulturom svih, sa proletkultom. Privatne dispozicije i stvaranje dispozicija za kulturu svih. Neka svi dođu do svoja Zenita koliko je moguće.

Danas: pesnik — viša realnost unosi sebe u sve oko. Njegova pesma bolova, grčeva, krikova, pesma jadikovka ili triumfalna, pokreće i dotiče se duše i duša. Dotiče se zato što peva kosmos i odnos, Vas mene i sebe srži i dinamičnog „ja“. Danas pesnik stvara savremeni mit.

Doba boluje od grčeva. Kako i zašto to svi znamo. Nisu svi ni sami današnji ali današnja je naša težnja lečiti. Katarsis se traži decenijama. Danas je poslednji stadij pre njega. Ili — ili. Tako bar izgleda. Duhovna perioda, ova ide od Poea, Baudelaire-a (poslednji Goti). Ide i od Whitmana, Nietzschea, Ibsena, Dostojevskog, Flauberta, Cezanne-a i simbolista. Ekspresionizam je u mnogome približavanje konačnom rešenju. Ova perioda transformizma puna je predskazivanja i doznavanja. Puna fragmenata. Ali ona ima Nietzschea toga sasvim novog stava čoveka, gorostasnog barbaro-kosmosa Whitmana. Danas: pesnike tumulta kao što su Verhaeren, ispitivače nepoznatog gosta kao što je Maeterlinck, evropeanizme, religijske pokušaje, novih mogućnosti: kinematograf. Ima sjajnih momenata i početaka, ali malo INTEGRALNIH LJUDI — DUH + AKCIJA + COVEK + UMETNIK. Ono što jedan francuski estetez zove *artisticrate*. I nema kulture svih, ali ima revolucije duhova. Revolucije u opšte. Menjanje temelja i stvaranje novih. Preko akcije duh ulazi u stvarni život. Viša se realnost unosi. Ako se ne bi unela, onda ništa se nije desilo i samo krvi prolevalo iz fanatizma dogme i krvi radi. A samo to, mi nećemo.

Novi pokret — akcija + duh ima nečeg elementarnog u sebi. Ono što reč seve tačno označava. Elementarnost onih koji tako reči ulaze u kulturu. Mi smo mladi. Mladi i najmladi naši skoro svi znače jedan nov početak. Skoro svaki je od njih početak donošenja više „realnosti koja će biti superiornost čovečje duše“ kako je to pisao Cesarec. To je krajni cilj: superiornost čovečje duše: Maksimalnost duše i više realnosti. To je sve trebalo videti u „Zenitu“. I videti u njemu osećanje stvarnosti koliko i vere. Osećanje dvaju motora u jednom čoveku: dinamičkog i onog drugog: ete-

rističkog. Temelj i suptilna viša realnost.

Zato tvrdim i dokazujem da ima novoga i da tim novim počinje tek akcija jugoslavenske književnosti i umetnosti. I da time počinje unošenje našeg u evropsku književnost i umetnost.“)

“) O učešću, odnosu prema evropskoj, naročito prema jednom njenom delu francuske biće još reči. I o tome kako su samo kritičari pisali ne o tome kako naši imituju nego baš naglasili novo. Itd. Za sada citiraću samo iz poslednjeg pisma I. Golla ove redove: „Zenit“ qui monte comme une fusée claire dans notre ciel assombri...”

Најсентименталнију о ситости

легенду

Растко Петровић — Париз

У души ми је одаја простарана
У њој клупе дрвене, и три лећи зидане.
Неко е десна улази и овакову чудну причу исприча:

— »Има ли ичег лепшег од тресишта покривеног
биљем,

И тица које се над њим довикују;
Има ли ичег веселијег од премладе девојчице
Што трчи уском стазицом?
Ево је скаче час на једну ногу, час на две.
Толико је весела.

Хтела је већ да прође, да нађе убавог младића
Да га пољуби на уста када Шевар угледа.

У шевара три су листа: један црвен, један црлав
Један од злата. Шевар се на све стране поклања
Један лист вели: пољуби; други вели: загризи;
Трећи најзад: поједи.
Девојче потрча да их узбере.

Али је тресиште ровито: више се никуд не може
Него у дубину до краја.
Девојка промисли: да ли је довољно дубоко
Да јој се високо тело утопи.
Па када се увери насмеши се и опусти!»

У души ми је одаја пространа
У њој свако вече једу јегуље пржене.

Lieber Kamarad!

Ihr Zenit wölbt blau über den blassen Stirnen Europas
Er brenne, er glühe Sonne in aller Herz
„Zenit“ ist eine Tat

Goll

Les déracinés

Marcel Sauvage — Paris

à mon ami B. Tokine

Les villes au clopotes de leurs enseignes
sont les manèges de la folie.
L'un — sont parte vers l'incendie
des villes.

Ce soir, de leurs poings nus
ils battent le mur des cathédrales
hautes
sur le lent et morte l'enlisement des Jours

... et les pommiers courent la ronde
autour des près...
Tout ce qui fut et se défait
comme une etreinte — lasse...

Les marteaux le l'heure les révent à l'usine
Des lumieres qui s' allument
des entourent
au fond des halos de brume
comme des yeux s' adieux voilé:

„Allons au cinéma
pusque le ciel a fait naufrage“

Letopis

Stanislav Vinaver — Beograd

Letopisi kažu: beše mudrost sama...
Jokanân I.

„Nema etike
Bez poetike!“

DNEVNA ZAPOVED HRISTIANA 173ćeg
(cara Pandije, kralja Ipandije i kneza Apandije):
„Vojnici!
Vi morate zabosti zastavu Svetoga Pandokratora u zemlji Eksekvatora, u blizini šatora čudovišta matora — Hatora!
To od vas traži vaša vojnička čast i moja carska vlast, i ponos vaše krvi i zavet prvi pokliča bojna pape pokojna

Atanasija Krezuboga!
Napred, u ime boga!
Od Gospoda narodu dan Hristian.“
— Živeo Hristian 173ći
— Živeo Hristian 173ći
— Živeo Hristian 173ći
— Ko je od njega veći!...

— Gospodine pukovniče vojske spase, u ime čekajućih masa, dajte mi, da bih imao u duši projekciju, države Eksekvatora sekciju!

— Čudne vas misli more, gospodar majore. U ime civilizacije ostavite te izmotacije. Vi kao da ste s meseca pali, vi ste krajnje radoznali! Ne budite ludila džin, čuvajte vaš čin!
— Razumem!

— Kaplare, gde beše ta država Eksekvator?
— Levo je kuća Ekvator, a severno bašta Nektivator.
— A gde beše Nektivatorov vrt?
— Za tako pitanje očekuje te smrt!
To ne sme znati kaplar i vojnik prost, zbog toga se posti pustinjski post, a koji gost padne pod toga pitanja most, njega nosi magla i prah i crne noći dah u tajne strah.
— A oficiri?
— Redove, ti se smiri, drugo su oficiri!
— Oni znaju i gde je zastava sveta!
— Zato im se daje četa!
— Ah, što nisam oficir, kakva šteta!
— A da si oficir, kad bi to dočekao, bi li nam ti reko, sve ono daleko?

— A zar ti misliš oficiri znaju sve?
Kraljeve sne? Neke stvari može da svari samo ko ima mudrosti kola, samo čija glava nije tamna ko smola, za to je — Velika Škola!
— Ah kako je to mutno, kako bih tu mudrost gutno, ali i narednik Radojica kaže da to ne mogu razumeti ni dvojica, trebaju tu neke električne terazije, za to su Manojla isterali iz gimnazije.
— Ja ću zbog Azije moći sina poslati u gimnazije. Moja želja u snazi je.

— Biće on sretan što će da razume smiso istorije i posramiće nas matorije!...

DIREKTOR GIMNAZIJE „SVETOGA BRAME“

drži govor učenicima:

— A kad porastete, vi ćete vedra čela, činiti velika dela, o vama će pričati čovek, mrav i pčela, vi ćete da ponesete krajeve svete, naše slave, zastave, Pandokratora sveca. Živea decal!
— Gospodine dišo, kad sam pre neki dan išo, ja sam zastavu vido!
— Gde? Kako? Ti si još mali! Ti govoriš u šali!
— Pre nekoliko dana na ulici ne beše iksana, šetah po parku gledam na psu časju marku, ujedao me je jedan komarac, kad, neki stari starac, reče, gledaj Đoko, gledaj visoke, vidi božje oko! I tamo na laku oblaku zastavu spazih! Bila je sva u zlatu, oblaci su je okružavali u jatu!
— Prema poslednjim rezultatima nauke, zastava ta nikom nije došla u ruke! Ona je jedan preteški kamen

stanac, nju je video jedan stranac, ali je on bio poganac, i ljudima za kaznu, bog šalje prividnost praznu i raznu! — A meni je priče moj deda, kako ona izgleda, i ja znam da to nije kam, ja nisam sam, tako misli i Prekršenski-Starovoznesenski slavni naš istoričar glavni.

— Ne, ne, ne, ne!... Tako mi mog autoriteta, tako mi budućnosti sveta, to nije pravac, ti si još balavac!

— Vi ste g. direktore kripobilista!

— Gromova mu trista!

— Vi ste prerista, purista, žmurista, penterofurista, futurista, piperikator i vaporizator!

— Ko te naučio te izraze?

— Vas može i vešalima da pomaze. A u prvu sredu, ja idem ako je sve u redu, u audienciju kod kralja, da kažem o zastavi dva detalja!

Meni ne gine nagrada, grožđe i čokolada!

— I ja sam video zastavu!

— Ona je zelena!

— Kao šamije starih žena!

— Ona je ljubičasta!

— Kao zubna pasta!

— Lude, ona je od šrme!

— Ali ovi gluposti grme! Ona je od zlata!

— Od agata!

— Ona je od oblaka modra i smeđa.

— Kad te lupnem preko leđa! Ona je crna!

— Stojte! Sećate se Kode-Bikode?

Tamo piše:

Stoji čovek-čovečuljak,
Urucinosi zamotuljak,
Labudi ga hrane
šljunkom s plave grane
A oblaci preleću
Ko leptir po cveću"

Vidite, da je zastava od oblaka!

— Jest, a onaj drugi tekst:

„Neka je oblak od krova
Nikakva slova
Nisu nova
Jerreka huji
Kao sneg i slavuji
I kune makaze
Što kroz ponor gaze."

— To se misli na makaze provalije! Zastava je od mraka! To je rekla majka svetoga Brame, kada je ovaj, usred tame, hteo da povadi zube, da kazni ribe grube, i da ih na zube upeca, na zube mesto glista, jer zubu slična je glista i gotovo ista!

TAJNA SEDNICA SLOBODNIH DIMNČARA

Prvi dimničar

Učeni i garavi u slavi predgovornik, osporava autentičnost pete glave naše svete knjige Trinde-Virinde.

Ja sam o tom, kao lav, napisao varničav kao gar me-moar. Izgleda da je i šesta glava apokrif! Ona je pisana 152 godine posle ostalih glava i prema tome je docnija. To se vidi i po jeziku, a poglavito po tome što se u njoj prvi put reč zastava pojavljuje. Ranije je (u ostalim tekstovima) mesto zastava svugde rečeno opisno. Dimničari (u horu)

„Brdo koje se pomalja"

Svetlost od čkalja"

„San prstena žuta"

„Postava od kaputa"

„Zmijska koža s tigra"

„Sedam glava gorskih čigra"

„Tele praoca Josafata"

„Zvonce sudnice ispred vrata"

Trideset treći dimničar

Ako je tako, onda možda ti opisi nisu ni označavali zastavu!

Dimničari (uzbuđeno)

Vi huljite na nastavu!

Trideset treći.

Mi smo u punom sastavu!

Znam šta tvrdim. Možda je zastava u drugim rečima!

Možda su ono bilj prosti opisi!

Dimničar Gligorije.

Onda su lažni naši propisi!

Dimničari (uzbuđeno)

— I zemljopisi!

— I krasnopisi!

— I ustav zemaljski!

— I zakon bogaljski!

— I ceo sudni postupak!

— I vasseljene pupak!

(Svada, Čuje se:)

— Vi ste glupak!

— Poljubite me u.....

(Narod se kupi pred Akademijom „Dimnicom").

— Jeste li čuli šta su rešili dimničari?

— Kažu da u svetm knjigama nema istine!

— Onda lažu stare listine!

— Kažu da zastava ne postoji svetoga Pandokratora!

— Čudovišta matora!

Čiča-Milun:

Braćo! Kažu da zastava svetoga Pandokratora ne postoji!

(Narod plače. Čiča-Milun plače. Izlaze žene-tužbalice:)

Žene:

Zastavo našega sveca!

Ko zbog tebe da ne jeca!

Voleli smo te još ko deca!

Nado naša!

I uzdanje!

Dušo naša!

Srca tkanje!

Čiča-Milun

Postoji ona! Postoji!

Narod:

— Živeo Čiča-Milun!

— Živeo!

— Živeo!

— On je od greha imun!

— On je star i žut ko limun!

— On je mudar ko cvet morske kajsije!

— On je mudriji no papa Pajsije...

Čiča-Milun.

Najbolji dokaz da zastava postoji jeste, da ćemo za nju glave položiti na panju! Strašan je narod u očajanju i u klanju!

Kunite se!

(Narod): Kunemo se!

Za zastavu

Bićemo se

Do poslednjeg

Do jednog...

Neka dobije gubu

Ko ne izvrši kletvu!

Sejmo krvavu setvu!

Trubite u trubu!

(Trube trube).

(Čuje se: Narodni trubač ima reč!)

Mir! Mir!

Narodni trubač

Živela zastava svetoga Pandokratora!

(Gromko: Živelal!)

Da nema zastave, zar bih ja svirao u trubu?

— Tako je!

— Tako je!

Narodni trubač

Živeo svetj Pandokrator!

— Živeo!

— Živeo!

(Čuje se: Mir, narode! Ide vojska!)

General Klik (čita):

„Gospodo oficiri! Narod, pobunjen od agitatora iz vrta Nekvatora odriče našu zastavu. Naredujemo porugu krvavu, krvavo ugušenje bune.

Pisano dvadesetog jutra lune,

Kralj Hristian."

(Vojska ubija narod.

Narod beži.

Pet hiljada mrtvih).

(Za to vreme Dimnica zaseda. Ona šalje pismo Hristianu).

PISMO VELIKE DIMNICE.

„Iz Velike Dimnice, Hristianu ponizne himnice!

Zahvaljujemo pankratoljubivom vladaru, što je održo veru staru i pobio one klike što tvrde sa mnogo vike

tvrdnju dečju da reč kript znači na arapskom narečju — čarape. U doba Arapa nije bilo čarapa!...

Kript znači: rakija."

(U Dimnici. Posle mesec dana).

Trideset deveti besmrtnik

Gospodo! Narod imade svoj sigurni naгон!

Moja proučavanja dokazuju da je u arapsko vreme bilo čarapa od bambusove trske, i da reč kript, koja je najpre značila rakiju, posle je označavala čarape.

Narod je pogodio....

(Duga rasprava. Dokaže se.)

Predsednik: Predlažem da se objavi: Narod je bio u pravu, a Dimnica je razumela i osveštala istinu. (Šalje se Hristianu).

ODLUKA DIMNICE.

„Narod zna znanje. Treba obustaviti klanje. Dimnica ima smelost, da narodu prizna zrelost! Molimo da pomilujete uhapšene pobunjenike, koji su ostali u životu."

MANIFEST HRISTIJANA 173ćeg.

„Pomilovao sam pobunjenike. Mrtvi se mogu sahraniti. Istina je pronađena! Živela istina! Zasluga za ovo moja je i Dimnice. Živeo narod!"

(Logor na brdu iznad varoši. General Klik: Gospodo oficiri! Narodu je priznata zrelost! Kriva je Dimnica! Napred na Dimnicu! Živela zastava!!)

Barikade pred Dimnicom.

Narod na barikadama.

Čiča-Milun.

Narode! Mi moramo braniti našega vladara i Dimnicu! Oni su imali smelost da narodu priznaju zrelost! Oni su nas oslobodili apsa! Bez njih bi mi pomrli u tamnici!

Oni se bore za istinu!

Vi znate da smo mi pre neki dan pronašli istinu!...

— — — — —

(Borba između odreda Klike i naroda).

Mrtvi.

Ranjenici umirući još pucaju.

Kolju se zubima...

(Na drugom brdu logor vojske iz provincije. Miting).

Glasovi: — Braćo, da branimo sveca!

— Nekoga se mora braniti!

— Dolje svetac! Nama čelavi ljudi ne trebaju!...

— Dolje...

— Ko kaže da je Pandokrator čelav?

— Ja.

— I ja.

— I ja.

— To znamo svi.

Govornik Zoz.

Dosta! Nećemo više Pandokratora! Dolje čelavi sveci!

Svetac mora da ima kosu!

— Tako je!
 — Tako je!
 Govornik Gliša.
 Braćo! Skinite vlasulju Zozu! On je ćelav! Gledajte
 (Skida sa Zoza vlasulju. Zoz je ćelav... Panika).
 Vidite, kako su nas hteli prevariti.....
 — Ubijte ga...
 — Kamen na ćelavu glavu.
 — Zato je on i branio ćelavoga sveca.
 — Dole svetac...
 (Zoza ubijaju.)

Govornik Gliša.
 Napred protivu ćelavih!
 — Napred!
 — Napred!
 (Pred akademijom borba između odreda:
 1) Naroda, koji je za „Istinu“
 2) Klika, koji je za Sveca
 3) Gliše, koji je protivu ćelavih).
 (Bitka ogorčena. Kralj Hristian umire mučeničkom
 smrću. On je bio ćelav i mislili su da je on — sv. Pandokrator!)

(Borba traje 10 dana po celoj državi.
 Svugde se osnivaju 3 partije:
 Dimničari (istinoljubci)
 Klikeraši (za sveca, pa makar bio ćelav kao i kliker.
 Po generalu Kliku)
 Čupavci (protivu ćelavih).
 Pobeđuju čupavci.

PROKLAMACIJA GOVORNIKA GLIŠE
 Zastava sv. Pandokratora ne postoji! Ali neke zastave
 mora biti! Postoji samo zastava Nepandokratora! Na-
 rode! Dužnost je svih građana da sa puno elana, zabodu
 zastavu Nepandokratora u zemlji Neeksekvatora a da-
 leko od šatra ljupkoga Nehatora.
 Papa Atanasije Krezubi imao je sina Jocu Bradonju!
 Živeo Joca Bradonja!

— Živeo Gliša!
 — Živeo Gliša!
 — Pandokrator je bio ćelav kao koleno!
 — Njega su proglasili za sveca protivu volje naroda!
 — Nepandokrator ima kosu do kolena!....

SEDNICA DIMNICE
 Predsednik. Ja mislim da knjige svete ostanu u
 važnosti. Samo da izbacimo petu i šestu kao apokrif...

REZOLUCIJA DIMNICE
 Dimnica sa divljenjem pozdravlja narod.
 Trudom Dimnice dokazana je lažnost 5-te i 6-te knjige.
 Narod se je pobunio zbog ovih knjiga. Sada je narodu
 učinjena satisfakcija. Pete i šeste knjige nema više.
 Živeo narod!

POVELJA
 Na predlog našeg ministra prosvete, proizvode se ove
 posvete:
 Podižu se spomenici enciklopedistima naučarima, koji su
 narod podstakli na pobunu. Svojim radom oni su omo-
 gućili srom pandokracije i trijumf nepandokratije!
 Gliša!"

IZ ISTORIJE
 „Tada se kretose agenti iz Eksekvatora. Oni potplate
 ženu Hristiana 173-ćeg. Otpoče borba između pristalica
 kralja i njegove žene.
 Savremeni istoričari nisu razumeli u čemu je stvar. Stoga
 ne treba ni čitati savremenike. Tek posle 500 godina
 stvar je postala jasna.
 Pobeda sv. Nepandokratora javlja se kao posledica pro-
 svetnog rada dimničara: Mute-Gugute i drugih.
 Ove poglede osporava levi Hegelianac akademik Gri-
 boldius. On tvrdi, da je borba bila čisto ekonomske pri-
 rode, i da se vodila zbog povećanja nadnice.“

Rozsévači

Alois Soukop — Prag

Úrodnou prstí je lidská mysl,
 a sémě rozsévačů na skálu nepadá.
 Věky, ubíhajícími v cárech větrů,
 v bolestech rodícími se zlomky dějin,
 orkány bouřícími kořeny došud nevyvráceny
 plodnému stromu.

Jdou dny, vratké krůčky děcka,
 musíš se něčeho držet, abys mohl jít,
 a kdyby se takhle upostřed zimy jaro rozejelo,
 to by byl překrásný čas,
 za pozhnání by se k slunci modlil rozvátý po světě klas
 a svalnatý rozsévač plným rukama rozhazoval by
 srdce své.

Co si kdo seje, to bude sklízeti,
 úroda každému bude dána spravedlivá.
 — Kuj, kováři, dokud máš železo žhavé
 a v žilách krev, jiskrami sršící jako ten žár,
 přijde tvůj čas a budeš potřebovat
 hřebíků na rakev.

— Sej, svalnatý dělníče, štedrou rozhazuj dlaní!
 Úrodnou prstí je lidská mysl
 a sémě rozsévačů na skálu nepadá.
 Bolest, zaplňující mysl, a láska, vycházející v srdci
 směřují k činu.
 Plná jsou ústa, plné jsou pokladny,
 ale v srdcích sklízeno nebylo.
 A tu bude bohatá žeň.

Die unendliche Vision

Josef André Kalmer — Wien

I.
 In den Nächten liegt mein Geleucht
 über der Welt des Schmerzendes,
 lässt es sich verrenken
 in bängen Gesicht zu mir,
 Ich bin Gott-verseucht.
 Alle Schönheit der Hässlichen einigt sich in mir
 zur hocheerfüllten Herrlichkeit
 meiner unendlichen Vision
 der unerkannten menschlichen Liebe.
 Und die Sonne will mich einsaugen:
 sie verbrennt mich
 in der Innerlichkeit meiner ursächlichen Glut.
 Unbarmherzig ist mein Tag-Rauch der Tiefe.

II.
 Ueber der Erde liegt das Gesicht meiner Seele.
 Schwarze Vögel umflattern es.
 Irr im Sturm
 tanzt der Krähenleib
 windgepeitscht
 zu mir empor.

Dieses ist das Gesicht mich verzehrend:
 Das Gewesene meines Nichts
 wird auferstehn im Tag des Gerichts.
 Meine Wage wird sein
 das Feuer im früherem Blut
 und sein Widerschein in meiner Durchstrahlung.
 Aber die Flamme wird verwehn
 in der Flut des Schwarzen und Gähnenden
 meines irdisch gewesenen Lebens.
 Und dieses wird mir Erfüllung sein:
 Im Lichte des Grossen werde ich aufgezehrt zur

Reinigung:

Ich kann auferstehen.
 III.
 In der Nacht breite ich meine Arme aus,
 in die Wüste des Hirns webende Spinnen
 zu bannen;
 rings verzehrt sich die Finsterniss
 und in der Dämmerung nur bleibt ihr Licht.

Aber sein Weg ist weit.
 Zur wandernden Stunde,
 da ich noch dunkel bin,
 bleibt meine Finsterniss den Kommenden.
 Niemand hilft mir,
 dass ich nicht Licht bleibe,
 wenn Nacht schwingt,
 Dunkelheit werde
 zum Tage meines Lebens?
 Ich fürchte diese Zukunft:
 Geist wächst in die Dunkelheit.

IV.
 Im Irgendwo liegt die Quelle meiner Zeit.
 Das Rieseln verfließenden Geistes
 bringt meinen Weg zum Abgrund.
 Ich höre Rhythmen der Ewigkeit
 rauschen im Tanz der Sterne.
 O Unergründliches, dass ich die Welt-Liebe nicht
 fassen kann

und verdurste in der Fülle der Not.
 V.
 Zur Wache der Ewigkeit
 Seraphim des Lichtes zwangen mich.
 Nun bin ich Knecht nur und Söldner
 der Freieit ewigen Kampfes.
 Der Kampf des Wahrhaftigen
 wird mein Zorn gegen totes Sein.
 Aufrecht hält mich
 das Gesicht des Glaubens allmenschlicher Liebe.

Wann endet dieser Aller Hass?
 Einen Kriechen gleicht mein Weg.
 Durch Gräben der Lüge winde ich mich zur Liebe.
 Ich warte nicht mehr.
 Ich bin verzweifelt entflammt zur Wahrheit, in der das
 Gesicht ward:

BRUDER MENSCH!

Како ће све да се распрсне...

Алексис Браун — Оксфорд

Историјска шриповест у два дела

Био један алхемичар који се звао Петар Зорић.
 Једног дана седео је у војој хелији и погледао у
 неко зелено стакло које је купио пре месец дана
 тајанственим начином од неких алхемичарских
 купаца из Индије. Гледао и гледао док га не за-
 болеше очи. Па опет нека жута чудовишта по-
 јавила се и пролазила кроз стакло, машући полако
 својим многобројним рукама. Најзад спазио је то
 Зорић, коме је одавно почивала нека слутња у
 глави. Спазио је, да ће скоро све да се рас-
 прсне, цео свет, куће, људи, жене, пси, кћери и
 улице, синови, дрвеће, реке, горе и високо небо, све
 да се одједном распрсне, све да нестане. После ни-
 чега неће више бити.

Затим се на његовом лицу показао чудан осмех који
 је растао па растао као Велзово шиле кад поједе
 Божову храну. Растао и растао. После неких пет
 минута у малој хелији чуо се чудан смех.
 У оно време причала се о том Петру Зорићу дир-
 љива, полурелигиозна прича. Није он био као остали
 алхемичари »достојанствено професионалан«, висок

човек, мршав, бледих руку и увучена трбуха, већ био је сасвим мали по стау а дебео, дебео, тако дебео, да кад се смејао, кожа се таласала по лицу, као лети, мирни морски валови.

Па кад је пре годину дана лежао на самрти и сви се око њега побожно молили богу и лекар је с лекарском деликатношћу упитао хоће ли да зове коју личност, да се опрости, јер су сви знали, да је одавна заљубљен и да је већ питао у сну за ону љубљену жену.

Пробудио се из сна и уздигнуо се невероватном силом на полумртве руке, па почео гласно да кричи: «Келнер, келнер, донеси ми један пасуљ, донеси ми један пасуљ»

Затим с ужасним уздицајем пустио се на кревет шапћући: «Сарму, сарму, сарму хоћу, три порције. Сарму, сарму, сарму хоћу.»

У ово вече, после великог открића, седео је у својој ћетији па се смејао и таласи масти гонили се мирно преко лица.

На пољу све је ишло обичним путем. Рад, прашина, кољупци и сунце, а нису знали они који су радили, који су љубили — није знала прашина, није знало сунце нису знали сви они то, што је знао он. Па се смејао и чекао час, јер у стаклу била је објава: распрснуће све у пола шест. Смејао се и чекао час.

Кад је на кули саборне цркве звонило шест сати, његов смех постао је громчи, па је узео свој женевски сат и чекао час. И кад је било један минут до пола шест страшно је одјекивао стод малене ћелије и ништа се није чуло кроз велику ларму смеха. А кад је било пола шест престао је Петар Зорић да се смеје. Тишина је била потпуна. Чекао је. Чинило му се да чује глас. Чекао је. Опет му се чинило да чује глас, па је прешао до пенџера и почео да гледа на улицу. Спazio је једног човека пролазећег мимо његове ћелије.

»Шта радиш«, — упита га алхемичар. »Идем кући« рече човек.

»Зар се ниси распрнуо« упита га алхемичар. »Ј —« рече човек и Петар Зорић осети две вреле сузе на својим дебелим образима, па је пошао у кафану »код Алхемичара« и поручио »два пасуља«.

II. ДЕО ПРИПОВЕСТИ

Петар Зорић, уметник и геније, дуго размишљао о томе, како ће једног дана све да се распрене, све: људи, жене, деца, куће и реке и горе и небо, улице, поља и сам он. Размисли, па домисли, да ће одиста скоро све да се распрене. После, ничега не ће бити; и време ће нестати, и простор и пораз ноћи. И то ће

бити врло лепо, рече Петар Зорић, уметник и геније. И седео је у својој ћелији и чекао. У средњој ћелији седео је мало погнут, а руке тврдо постављене на кољена. Смејао се тихо и умерено, јер је био мршав човек.

»Хи хи хи, хи хи хи!«

Мислио је како ће бити лепо када све одједном нестане.

Наместио је на главу свој велики шешир, широк цео метар, па како се смејао, тако се велики крајеви шешира њихали величанствено изнад главе и били су као крила неке уморне луде тице и њихова сенка покривала је цео зид пред њим.

Изненада утасне електрика и ћелија постала је мрачном као прва ноћ у паклу. И Петар Зорић остварио је, да се сад све распрнуло, а на свој ужас сам он остао несаломљен и здрав, и тамо у мраку почео је да размишља о том, како је све сад нестало, и његове мисли су одбацивале своје окове и почеле да играју one-step. Скинуле су одело да играју голе. Обукле се поново, да опет могу скинути одело — да играју голе. Ужасан безобразлук је био и Петар Зорић је осећао како се њише његов шешир и све време он се је смејао као пре.

»Хи хи хи, хи хи хи!« тихо, јер је био мршав човек. Све време је размишљао о томе, како је све — све сад нестало.

Одједном Петар спази, како га зове Бог. Маше руком, зове га, — »оди овамо Петре, овамо Петре«. Одевен је био Бог у велики широки шешир, и кад је говорио, дугачки ободи шешира таласали су и били су као крила неке велике пијане тице.

— Шта си ти урадио Петре, шта си ти урадио сине мој, упита га Бог, а Петар је блејао у Бога и ћутао. — Шта си урадио мој Петре, шта си ти урадио, упита га поново Бог. Махао је руком и црни шешир се њихао складно са руком.

— Хајдмо Петре да попијемо литар вина па да разговоримо о томе.

»Келнер, келнер« викао је Бог. И келнер је био један анђео који се звао Михаило, и био је одевен у једном великом широком шеширу, чији су дугачки крајеви били као крила неке морске тице.

И кад је то спазио Петар Зорић, бацно је поглед на Петар Зорић, уметник и геније, више није могао — и распрнуо се његов ум.

Тако је скончао Петар Зорић, уметник и геније и само је остао његов тих умерен смех, хи хи хи, хи хи хи (јер је био мршав човек).

A. Brown написао је оригинал ове приповести — ћирилицом.

Tragedija maske

Ljubomir Micić — Zagreb

Pesniku Hamletu koji je bio Dete a mučen na krstu kao Čovek.

I. Sablasti!

U noć slazi crni pauk
i plazi za stopama mojim.

On večno traži мрачни kut noći
do uvreba moju dušu
i u njoj smrtnu mrežu razapne.

II. Od straha u noći

moje lice maska je mrtvaca
a stopu u stopu juri samnom Antihrist
i čuva me od osвете mrtvih
i besnih živih pasa.

Moje lice smirena je maska mučenoga Čoveka.
A Čovek je mučen i razapet na krst
kô Hrist.

III. Ja kraljević Hamlet progonjen od sveta

kroz noć crnu nosim stravu u sebi
i crnu mržnju nasmejanih prijatelja
što površinom plovi mojih unutrašnjih sfera
kao vrana bela.
I bežim
bežim grobljem otvorenih grobova i raka
da porušim dignute krstove
da zatrpam iskopane grobnice.
Ja spašavam u sebi Čoveka —
u ludnici mraka.

IV. Ja bleđi princ Hamlet omražen od sviju

kô poslednja straža mrtvog pokolenja
Stojim na rubu ponorâ.
I gledam suludo
u rukama svojim
ne rastočenu lubanju nesretnoga Jorika
već lažnu masku mrtvog crnog pauka —
?...

O grešni crni pauče
što umesto čovečjeg lica nosiš božju nakazu —
i masku sam ti noćas razmrskao.

V. On je mrtav

a ubica sam Ja.

VI. Čoveka još nisu skinuli sa krsta!...

Zenitizam

Alarm

Ivan Goll — Paris

Die Trikolore brennt
Alle Spiegel von Paris explodiert
Türme veräschern wie Zigarren
Und die Runde der Schutzleut ist stumm
ROT

Platzt der Mond
D-Züge aus Europa fahren ein
Schwarz und ernst
Wie Begräbnisse
Leichen der Revolutionäre scharrend
Feuer!

Mexiko brennt! Moskau brennt! Madrid!
Abendblätter!
Kamerad!

KAMERAD!

Pozorište u vazduhu*

Boško Tokin — Beograd

Vers libre je oslobođenje reči od okova. Nastao je kao posledica ostalih oslobođenja kojih je 19. vek i prva dva decenija ovoga veka tako puna.

Futurizam je pre izvesnih godina nastao isto tako kao pokret za oslobođenjem. Nastao je kao daljne oslobođenje, kao put ka totalnom oslobođenju. To je oslobođenje ne samo reči nego i slikarstva, i vajarstva i muzike i pozorišta, svih vrsta umetnosti od okova. Oslobođenje čoveka-umetnika u opšte. Kao pokret — i put ka Zenitu — on je vrlo značajan. Kao put naglašujem. Realizovanja on je možda — i svakako — manje dao, manje nego što se očekivalo. (Od strane pristalica, ne ostalih skeptika, parazita, degenerika, konzervativaca i svih ostalih mogućih protivnika novoga. Ti su napadali nekad Nietzschea, nekad simbolizam, nekad vers libre, futurizam, ti napadaju danas ostale nove pravce u kojima oni vide samo „izam“ — jedan deo reči i ništa više. Ako nije futurizmu i njemu sličnim pokretima uspeo — da ostvare — jedno je neosporno da je uspeo — da očisti vazduh, da poruši neke idole i da daje nov impuls (= nov život) duhu i čoveku koji teži više iznad. Ekstravagantnosti koje svaki pokret ima, danas nas se ništa ne tiču. Pa ni to da su mnogi od futurista danas prestali to da budu. Prema sebi, prema svojim idejama, teorijama, principima, futuriste su bili dosledni. Već i zbog svoga temperamenta. Oni su iscrpeli do poslednjih mogućnosti sve ono što je jedan futurista mogao, — ono futurizam — oslobođenje može

*) Pisano za „Zenit“. Vidi izjavu g. B. Tokina čiji je članak pod istim naslovom nasilno štampan u „Kritici.“

mного. Zbog toga futurizma još i danas ima. Zbog toga su pokretači futurizma u Italiji još uvek aktivni. Zbog toga se javila i najnovija misao i polsednja konzekvencija i nova mogućnost i realizovanje. Pojavio se nov oblik umetnosti: POZORISTE U VAZDUHU.

Pokretač ove ideje je pilot-futurista F. Arari. U glavnom organu talijanskih futurista Roma futurista napisao je lanske godine na francuskom jedan članak, opširan, iscrpan koji je ujedno i manifest. Cilj Araria je da „letenje postane umetnički izraz naših duševnih stanja.“ Za njega, i za nas, aeroplan je nov izraz umetnički, jedna nova mogućnost izražavanja za pesnike, slikare. Aeroplan je složena umetnost: drama. Druga jedna nova umetnost koja se pojavila u 20. veku kinematografija isto tako je složena umetnost. Drama, dramska. Složeno to znači i kosmično totalno, to je ono što je Charles Moric pre 34—35 godina hteo: l'homme tout par l'art total.)

Drami, pozorištu osnov je pokret. Iz pokreta rađaju se sve umetnosti. Ples, drama itd. Aeroplan je sav u pokretu — sav pokret, njegova bitnost je u tome. Zašto ne bi mogao biti umetnost pitao se Arari. Pitajući on je sebi odgovorio. Prvi pokušaj bio je već prva realizacija. Aeroplan je složen i tehnički. Kao tehnika, kao mašina on već znači nešto i vrlo složeno i vrlo prosto — zato što krajnja upropašćivanja raznih i mnogobrojnih pokušaja. Pomoću aeroplana tehnika („tehnički vek“) ulazi u umetnost, pomoću njega moguća je sinteza materije, materijala, i fantazije i poezije. Moguće je spiritualizacija materije. I „materijalno“ je moguće približavanje Zenitu i Penjanje na više. Sasvim gore. Fantazija koja inače lebdi, leti i leteći upravlja mašinom. Triumf.

Pozorište u vazduhu izvodi dialoge, pantomime, plesove. U novom pozorištu ima mnogo akrobatskoga. Akrobatije i cirkusa. Ali nesumnjivo je da je i cirkus umetnost i da tu čovek ima pred sobom direktnu živu umetnost gde je cela bitnost onog koji izvađa angažovane baš u toj produkciji, u onoj koju izvodi. Glumac ne igra sebe nego tu ili tu ličnost. U cirkusu „glumac“ igra sebe. On je u toj i toj produkciji. „Našao je sebe, „kako se to kaže, ne u drugoj ličnosti, nego u sebi. Tako i u aeroplanu. Avijatičar je našao sebe u aeroplanu, u lupingu na primer. Aeroplan, avijatičar i produkcija vezani su jedno uz drugo. Jedno te isto su i stvaraju nov smeliji način glume. Vazdušne produkcije stvaraju nove emocije čak i lirske. Ljudi — Ikarusi nepobedjeni koji su našli sebe u letenju u pokretu i oslobođenju od zemlje, ljudi koji se u vazduhu igraju i plešu moraju izazvati nove emocije. Penjajući se gore, u slobodnom zraku materija se pobeđuje, teži se pobeđuje. Nepokretljivost se pobeđuje. Inercija propada. Ljudi postaju slobodniji no što su dosad bili i prelaze prostore.

Ljudi danas plešu na jednoj „pozornici“ neverovatne širine i dubine. Dinamično „volume“ kreće se i okreće se u trodimenzijalnom prostoru. To znači stvarnost. Višu i suptilniju stvarnost.

A gomila sveta prisustvuje.

Avijatičar identifikuje sebe sa avionom. „Avion — piše Arari — postaje produženje tela. Svaki avijatičar ima svoj način letenja. Svaki avijatičar izražava sebe. Let je uvek tačan izraz duševnog stanja avijatičara. Luping izražava nestrpljenje i srdžbu. Naizmenična okretanja aeroplana na desno i levo označava nonšalantnost. Duga ravna letenja, lebdenja izražavaju nostalgiju i umor. Iznenadna zastajanja koja se nastavljaju kraćim ili dužim spiralama, duboka spuštanja i sve ostale moguće kombinacije izražavaju bezbroj raznih načina čitavog niza duševnih stanja. Ako to vrše više aeroplana, lakoćom komponujemo dialoge i dramske akcije.“ Ovako piše apostol nove umetnosti Arari. On je učestvovao u raznim vazdušnim borbama. Tamo je i on, tamo su i drugi imali prilike da vide kako se razni temperamenti izražavaju u vazduhu. Temperamenat se sa terena borbe prenosi u teren umetnosti. I avion prestaje biti oružje za ubijanje. Postaje umetnost. To jest treba da postane svuda. Mesto rata umetnost.

„Zvuk, nastavlja Arari, treba da se reguliše. Treba da svaki aeroplan dobije svoj zvuk. Čitave game, ima da se izvode da bi se došlo i do muzikalnog izraza u vazdušnoj drami. Russolo koji je izumeo futurističke zvukove stvorio je metalnu oblogu koja je u stanju da uvećava zvuk motora. Stvorio je isto tako jedan nov otvor na motoru koji udešava zvuk ne slabeći pri tom snagu motora.“

Dakle i muzika u vazduhu.

Aeroplani biće bojadisani na razne načine. Na tome rade Balla, Russolo, Depero, Primo-Conti itd. To je nova vrsta pozorišne dekoracije. Iz aeroplana bace se razne bojadisane hartijice, konfeti, mali bojadisani baloni, bengalske vatre. Svaki aeroplan pretstavlja nešto. To će biti na njemu naslikano.

Dakle i dekorativno slikarstvo je zastupano. Autori loga i drama su za sada Marinetti Folgore, Buzzì, Settìmelli Corra itd. U Milanu učinjene su izvesne probe koje su dobro uspele. Sada se čine pripreme da se u Milanu, iznad Milana, ostvari novo pozorište koje će pre svega biti pozorište i umetnost gomile, svih. Gomila, svi ljudi najzad imaju svoje pozorište, vrlo jeftino, pa čak i besplatno. Tome novom pozorištu prisustvuju hiljade i milioni.

Pozorište u vazduhu polazna je tačka novih umetnosti kao što je i kinematograf baza novih umetnosti i mogućnosti. Ono je potpuno oslobođenje od izvesnih sredstava a stvaranje novih. Dokle će se razviti... Ko zna? Verujemo: daleko, visoko. Iznad. Iznad svega, ljudi i

prostora. Arari je dao ideju. Od njega, od njegovih saradnika, sledbenika, od ostalih zasada samo vazdušnih akrobata kao što su pre svega amerikanci Locklear (sada već pokojni) i drugi — očekujemo mnogo. U njima treba videti početke novog i ne samo akrobatiju. Pa i u toj akrobatiji je čovek na sve spreman, na sva osvajanja, čovek koji hoće i može, koji se u vazduhu igra. To je plesač Nietzscheov. Za novo pozorište treba mnogo temperamenta, mnogo muževnosti. Kuraži i dinamike. Treba fizičkih i psihičkih predispozicija današnjim, onim koji kroče put. A oni su uvek veliki.

Pozorište u vazduhu naše je pozorište. Dinamično pozorište dinamizara, ekspresionista, i svih ljudi koji teže suncu, Zenitu.

Bay-Rum

Vincent Huidobro — Paris

Dans tes cheveux s'est endormie
L'alouette qui s'envola eu chantant
Quel' était mon chemin

Jamais je le retrouverai

Les cascades

Des petites chevelures dans la rive
Ces étoiles glissent et ne brillent pas
Dans le ciel dépeuplé
Seulement ta chevelure sidérale
Dénuée sur le soir

Ces flammes

Prière ou chanson

Donne-moi ta main

Allons

Dans la mousse il y a un peu de musique
Fuir

Vers la dernière forêt

Et dans la nuit

Vides la chevelure sur l'Univers.

Proletkult

A. Lunačarski — Moskva

Nastavak

Znanstveno-socialna nauka o društvu, koja je ustanovila jedan od svojih najvažnijih principa — princip klasnog karaktera svake kulture (osim epoha prakulture i buduće socialističke kulture), ne može da se zaustavi pred Hramom Umetnosti, na čije su dveri eklektici napisali svoj „Tabu“.

Vrlo je rašireno mišljenje da je pravi stvaralac svih kulturnih vrednosti — ličnost*). Ali samo kod posve mističnog svaćanja ličnosti može se ona smatrati kao pravi izvor stvaranja. Znanost je za sada vrlo odlučno zbacila prikazivanje individualnog duha kao nešto, što se ne podvrgava nikakvoj analizi. Rezultati ove analize nesumnjivo su obogatili čovekov misaoni svet, da se više ne može posumnjati o važnosti pitanja, u čemu ličnost ima svoj izvor, vrelo, početak i čime je ona određena u svojoj sadržini. Kada bi već i zbog jednostavnosti pripisivali fiziologiji snagu i sposobnost kao formalne darovitosti stanovite ličnosti, i kada bi je osvetljavali nasleđem ili promenom — ni onda nipošto ne bi bilo ono polje siromašnije, koje se podvrgava socialno-psihološkom istraživanju.

Stanovite misli i osećanja mogu se oživotvoriti. Mogu se više ili manje jasno i skladno povezati i sjediniti s jakom merom sugestivnog osvedočenja koje osvaja. Ali pitanje, koje su vrste baš ove misli i osećaji, i zašto su se pojavili baš u ovoj harmoniji — ovo pitanje jest i ostaje jedno sociološko pitanje.

Čovek sam po sebi mala tabula rasa, neispisani list papira, počinje već od detinjstva da prima znakove života. Sva duševna sadržina stanovite ličnosti zavisna je od toga, kakove su vrsti prvi utisci okoline, bližnjih, prva iskustva u saobraćaju s ličnostima koje su joj malo podalje, porodice, škole i socialne strukture u kojoj je prisiljena da živi. Duša je kao neka raskrsnica određenih duhovno-misaonih linija i snaga društvenoga života. Čovek uzajmljuje svoje misli od ove ili one struje i škole, uzima svoja osećanja od ove ili one sekte i družine. Na svoj način nastaje sveukupno ujedinjenje, koje odgovara geografskom i društvenom položaju koji je namenjen odnosnoj ličnosti. Prva naslaga se lomi na sledećoj koju ova izmenjuje, i tako se malo po malo izgrađuje čovekova ličnost u potpunom svome prapočetku. Pored toga odlučna je, ne jača ili slabija oštrina njenih doživljaja, tempo njenih reakcija, plodnost njenog stvaranja, ili njene fiziološke osebine, nego samo ona a ne sadržina ovih doživljaja i ovog stvaranja. Nemoguće si je predstaviti potpuni sklad životnih okolnosti dvaju ili više lica u jednom kompliciranom društvenom poretku. Ali ovde je vrlo važna relativna sličnost tih okolnosti, koje od ljudi odmah čine rođake i koje ih upućuje jedan na drugoga, čini duhovne srodnike, koji govore istim jezikom u izravnom i prenesenom značenju te reči.

Svi doživljaji, svi utisci i sve sile koje igraju važnu ulogu u duhovnom životu nisu iste jakosti. Neki su od njih trajni i od važnosti, i na svoj način preobražavaju u svesti sve ostale i utisnu svoj pečat onima koji su slučajni i podređeni. A kada se oblici, uspomene, misli i osećaji ne podvrgnu, oni budu naprosto izgnani iz svesti od ovih jačih doživljaja i utisaka.

*) Mi se ne slažemo sa stavkama o individualizmu. Ured.

Ko ne zna da su u tom pravcu neposrednije vezani osećaji s voljom i da su mnogo jači od samih ideja? Ko ne spominje, da se velikom snagom razlikuju oni osećaji koji su najneposrednije vezani na temeljne potrebe i da najlakše poprimaju karakter t. zv. „dominanta“ t. j. onih duševnih elemenata koji vladaju nad ostalima i koje si oni podređuju? Ali osnovno načelo o moći „glada i ljubavi“ nad čovekom, treba da se proširi. Ne teži čovek samo za udovoljenjem svojih elementarnih potreba. On je već davno spoznao, naročito kod vladajućih klasa društva, važnost „zalihe“ bogatstva, koje nikada sasvim ne zadovoljava, jer svaki prirast znači umožavanje vlasti individua nad okolinom, nad drugim ljudima, utvrđenje ove vlasti i t. d. I nije samo bogatstvo što daje čoveku pravo uživanja, što osigurava ličnosti njeno prvenstvo, što joj dopušta da istupa iz redova, što je izdiže nad svojim bližnjim već i slava i otmeno poreklo, neposredna i izravna politička moć i t. d.

Za sve ovo pripravna je ličnost da se bori, ako joj se pričinja u času probuđenih apetita, da borba ne će biti izgubljena. Naročito su sklone one ličnosti, koje su već jedamput kušale slatkoga vina prvenstva i gospodstva, da porade svom snagom oko obrane i proširenja svojih društvenih uspeha i osvajanja.

Poème

Ary Justman

Les anges deviennent toujours plus rares.
Les avions, comme les anciens titans,
attaquent le ciel.

Mais pour d'autres fins.

Les anges sur les tombeaux se pétrifient
Sous leurs larmes.

A Paris dans les hautes mansardes
travaillent les démons.

Prométhée renaît avec un autre nom.

Poljski pesnik Ary Justman umro je 1919. god. „Poème“ je napisana na francuskom jeziku.

MAKROSKOP

MARIJAN MARŠIK

Ljubomir Micić

Smrt — večna pesma svetske ludnice.
Bolnica — očajni krik živih mrtvaca.
Mozak — krvava pesma života i Smrti.

Marijan Maršik umro je meseca januara od upale — mozga. Primarni lečnik u osečkoj zakladnoj bol-

nici — pesnik u zemaljskoj ludnici, o kome se malo zna, osim pojedinaca. Bilo mu je oko 30 god. Nesretne 1914. god. kao student polazi iz Innsbrucka u München, gde živi neko mesec dana zajedno s našim slikarom Gecanom, dolazi s Poljakom književnikom Przybyszewskim i Rusom slikarom Kandinskim. Postaje saradnik onda još mlade i prve ekspresionističke revije „Sturm“ u Berlinu. Dolazi rat i nesmiljeno odluči mnogim sudbinama ljudi.

Po Gecanovom pričanju pisao je pesme crnom k avom na kavanskim papirnim ubrusima, a stvari koje je najviše voleo, na neđe istrčanim pergamenama povelja i starih knjiga XVII. i XVIII. stoleća.

U njegovoj bolnici u Oseku, gde sam prvi i poslednji put progovorio s njime nekoliko reči, u jesen god 1919. on nije znao ko sam ja a ko je on. Bio je satrt i duboko ispod mračnih i ponorskih očiju uronuo u se. Bio sam i ja bled, izmučen, bolestan. Nije me hteo pregledati. Pesnik... Bolnica... bolesnici... samrti krikovi, umiranje. Tu sam doživeo moju pesmu pod bolničkim Raspelom: „Ljubav u Isusu Hristu“ koja je u duši posvećena sad mrtvom čoveku-pesniku knjige „Maria aus Magdala“ — Marijanu Maršiku!

ZAGREBAČKI TEATER

Bernard Shaw: Lečnik u dilemi.

August Strindberg: Gospojica Julija.

August Strindberg: Materinska ljubav.

Albini: Kazalište za vedru umetnost.

Begovićev istup iz književnosti...

I t. d., i t. d., i t. d....

Bernard Shaw: Lečnik u dilemi! Bernard Shaw: imel Bernard Shaw, August Strindberg: pour épater! Pozorište u dilemi! Kultura u dilemi! Sve u dilemi!...

Ali mi se više nipošto ne damo varati. Nedamo se obsejivati. Mi smo slobodni i hoćemo slobodno kazivati naša mišljenja. Pozornica u životu, pozornica u teatru (zajedno s glumcima!), sve oko nas velika je opsena. Ali Uprava Pozorišta — ona ne sme opsenjivati. Ona mora imati smer. Mora biti pokretna, aktivna i savremena. A naša Uprava svakim svojim gestom pokazuje da ona to nije, pokazuje negativnost i uopšte se ne trudi da pokaže ikakovu volju. Treba upitati, što je dala sadanja Uprava u prošloj godini pozitivna? Ništa! Je li iznela koju dobru i novu dramu bilo stranog ili našeg autora, koja govori o čoveku i njegovom kriku? Možda u svojoj neodređenosti misli, da je to Kosorova „Nepobediva lađa“ koju su odmah svi pobedili osim autora? Zlonamerno ili nehotice opsenila je Uprava publiku, da je to t. zv. „moderno“, „kozmično“ i t. d. A to je jedna velika prosta laž! Treba pa makar i naknadno protestovati protiv „službenih“ objava iz pozorišne kancelarije koja epigonstvo propagira i pretpostavlja onom pravom i istinski novom u modernoj drami. Ili možda Lečnik Bernard sa svojom slabom komedijom — Shaw u dilemi? Možda je to za našu Upravu novo? Ta on i sam kaže u svom predgovoru, da je ta komedija zastarela — 1906! A danas je — 1921! Zašto opet opsena s imenom? (Medutim Shaw ima mnogo boljih stvari!) Koga vi napokon varate? Narod, državu, publiku, snobove...? Koga? Nas ne! Jer mi ćemo dotle voditi borbu dok nekom ne svane, ili — do vraća! Zar mi da u isti čas govorimo o umetnosti, dok to „operetenmeister“ Albini isto čini i osniva uz vladinu koncesiju i potporu Narodnog kazališta u Zagrebu „kazalište za vedru umetnost.“ Zar je smeo iko dozvoliti da se gradi „kazalište za ve-

dru umetnost“ pre nego je sagrađeno DRAMSKO POZORIŠTE i pre nego je celi i istinski umetničko-kulturni Zagreb uzeo učešća u ovoj anketi! Zar bez pitanja onih koji u budućnosti ove zemlje imaju najviše da kažu? Zar je smelo nekoliko činovnika na svoju ruku koji su daleko od umetnosti kao i od svojih mesta koja zauzimaju: jedan kao „banski savetnik“ drugi kao „intendant“, treći „poverenik za prosvetu“ da određuje smer jugoslovenske umetnosti i kulture? Pitamo, da li u ministarstvu prosvete ima osim činovnika i koji umetnik, pa da učini što je potrebno? Smemo li mi dozvoliti, da Albini govori o umetnosti na ovaj način i da ne protestiramo? — „Ova (t. j. vedra umetnost) je pako nepreciva potreba sadašnje generacije, koja mora naporno raditi, da nadomjesti ratom uništene vrednote, a nakon teškog dnevnog rada nužno treba i traži duševne okrepe i osveženja za novu borbu. I visok naobraženi čovek, čiji duh rado poleti za onim vječno lijepim, što u drami i operi poprima umjetnički oblik, osjetit će katkad neodoljivu želju za veselom afirmacijom zdravoga života.“ („Novosti“ 13. II. 1921. — Spominjem, da je urednik „Novosti“ doneo bez komentara ovu operetnu poslanicu na tristu pčca ali umetničku reviju „Zenit“ nije hteo — ni oglastiti!) Ili: „jamčim, da će grad Zagreb u najkraćem roku dobiti instituciju, kojom će se moći dičiti pred cijelim kulturnim svijetom i koja će donijeti nedogledne probiti cijeloj našoj državi.“ Ovo je prevršilo! Zar ćemo se pomoću Albinića, dičiti pred cijelim kulturnim svijetom“ sa jednim novim barom ili „umjetničkim variete-om“ kako on to naziva. Fidone! Osim City-Bar! Club-Bar i Teater-Bar!

(Neobično me je iznenadila činjenica, da je Narodno kazalište 22. II. 1921. bilo iznajmljeno „Klub-baru“ da se odigraju Begovićeve: Male aktovke. No g. Begović se je te večeri srdačno oprostio od nas i uverio nas da je njegov istup iz književnosti kao umetnosti doista iskren i poželjan. Za gospodu Kudelku koja je te večeri nastupila ne može se za sada ništa da kaže.)

Eto u to i takovo doba, u takovoj okolini gde se ima da otvori i jedan novi bar pod imenom kazalište, mi se iskreno borimo za podizanje i preobražanje jugoslovenske umetnosti. Predlažem, da se o tome sazove javna anketa) gde moraju i mogu imati glasa i svi oni koji nisu nikakvi upravnički ni kratkovremeni činovnici: Imali da se gradi pre DRAMSKO POZORIŠTE ili „Pozorište za vedru umetnost“?

No vratimo se:

Mi trebamo umetnička dela. A za ta dela trebaju nesumnjivo umetnici koji će ih osetiti i znati doneti u našem pozorištu. Napokon i za vođenje Pozorišta treba imati duha i mnogo više nego za uređivanje zabavne Biblioteke. Za stvaranje drame na sceni treba imati mnogo više snage nego samo za podelu uloga i nameštanja zavesa. To je dokaz Strindbergova: Materinska ljubav (prem. 16. II. 1921.) i Gospojica Julija. Poraz za porazom. Strindbergov „naturalizam“ je svaćen po g. Ivakiću posve rdavo — po glumcima još rdavije (gđa Markovac, gđa Jovanović, g. Pavić) Ta reč „naturalistička“ baš je i napisana zato da se ne svati i ne smeigrati „naturalistički“ Igra je bila nategnuta i ne jedinstvena — rastrgana. A što da kažemo o prikazivanju Materinske lju-

*) Ovo je napisano pre nego je g. Andrić pozvao na pismenu anketu i u čiju iskrenost ja ne verujem.

bavi? Isto! To nije Strindberg! Strindberg je ono iznutra a ne izvana!

Dakle, treba imati više intuicije (režiseril) za niveliranje i postavljanje drame na svoju pravu bazu, nego znati uloge „bez suflera.“ Pa to nije nikakova zasluga. To se pretpostavlja za umetnika-glumca, da to mora a priori znati. Inače ne bi smeo na scenu. (Pošto to naši glumci nisu dosada činili, to znači da nisu nikada mogli dati potpunu umetničku kreaciju!) Zar samo to ostade posle odlaska Rusa? Prvi nastup iz njih: Lečnik u dilemi — neuspeh. Temeljna greška: komedija je odigrana kao drama. Promašeno! (Ima nesmiljene logike i u drami na sceni!) G. Gavella u najboljoj svojoj nameri je — kriv. G. Raić kao glumac — isto. (za čudol!) I gđa Krnić, koja je gotovo uvek kriva...

Ali kad je već reč o glumcima moram sa zadovoljstvom podcrtati jedno novo me: Strahinja Petrović. On svakim svojim nastupom svraća naročitu pažnju — on osvaja. Moje je uverenje, da pobeđuje sugestijom ekspresivne glume i muzikom glasa. Strahinja Petrović daje naslućivati prve tragove ekspresionističke glume u nas! I zato ga treba istaknuti. Ali pošto je naše Pozorište upropastilo dosada, i odbilo u strani svet više talenata (na pr. ženu pesnika Vrbanića — Anku Vrbanić) to se bojim i za Petrovića, da ga koja „glavna“ uloga ne skrene s pravoga puta.

A sada još nešto: Trebala bi već jednom Uprava Pozorišta da se opravda; da odgovara za svoje čine, da povuče i posledice. To nije privatno Pozorište! Ono je državno i narodno i to se nas sviju tiče. Iza tolikih neuspeha i svoje posvemašnje negativnosti i neaktivnosti, ona bi morala da — položi mandat. Treba izmene, pa makar i radi same varijacije po neki put, da bude bujnosti, šarolikosti, diferencijacije. Ova je urava nespobna, da upravlja našim Pozorištem danas. Treba je meniti! Možda ne će biti ni druga bolja, ali biće drugačija. Izmjena sposobnosti i njene dobre vrline biće na korist, a ovako nikako ne dolaze drugi do izražaja. Jer moramo se upitati: Zašto je Narodno kazalište danas iznelo uopšte Lečnika u dilemi? Što joj je bila namera? Ako misli da je to neko naročito umetničko delo koje ima nešto da kaže onda se ona vara. Možda to misle njeni „službeni i dežurni“ kritičari (Livadić, Begović)? Zar oni ne znaju, da je njihovo mesto kritičara incompatibilno tako dugo, dok su oni u isto vreme upravnički i profesori na glumačkoj školi? E pa šta je ovo? Lečnik u dilemi je vrlo slabo delo: Dosadno, neduhovito. Njegov predgovor komediji mnogo je bolji od same komedije. Ovo je trebao jedan glumac iz njega da pročita i više bi vredilo od čitavog tog izgubljenog truda: „Socialno rešenje medicinskog problema ovisno je o onoj velikoj obnovi društva, koja sporo napreduje, i kojoj se tvrdoglavo protivi — što je obično nazvano: socializam. Tako dugo, dok lečnički poziv ne postane takovo društveno telo, koje će biti plaćano i uzgajano od države, da očuva zdravu zemlju, dotle će ono ostati isto što i u sadašnjosti — urota za izrabljivanje sveopšte slepog verovanja i čovečijih patnja.“

Ovde je nešto kazano, što treba da se zna.

Napokon: Sir Colenso Ridgeon — Narodno Pozorište — sve je isto! Sir Ridgeon zrcalo je sve naše dosadašnje umetnosti i kulture. To je fatalna spoznaja! Svi u dilemi: pesnici, slikari, vajari, političari, glumci. Kultura i život čitave jedne zemlje — čitavoga sveta — sve — sve!

Napred! Iznad! Sve u nama vapi: Novo Delo!

Rosandić. Reprodukcijska Radova. (Jugosl. Galerija Umetnina, Zagreb, Sv. 1.)

Stanislav Vinaver.

Užasno smo omrznuili retoriku. Ciceron bi se zgrozio! Čak i Veliko i Trajno počinje da nas boli, jer svugde vidimo retoriku.

Jesmo li umorni?

Seneka bi nas prokleo!

Jer mi preziremo i šuplju retoriku treznih Katilinā i Brutā. Znamo da je to najkobnija retorika. Ah, taj klasicizam!

Pastir Rosandić živi i svira u frulu, Kariatida Rosandić nosi na svojoj glavi svetove, o kojima ništa nije dokućno.

Kariatidino je samo da nosi svetove a ne da o njima razmišlja.

Devica neka izrasla je iz zemlje. Njeni vitki udovi talasaju se. Možda su i oblaci u talasu? Možda je tu blizu more sa svojim valovima? Možda se zvezde njihaju? Nekome čoveku dižu spomenik. Ali za života.

On je u pokretu.

Ide.

Snjim, u reljefu, idu braća.

Svi ljudi idu.....

Neki dečak kida grožde.

Sigurno je u celoj prirodi zrela i mirisna jesen.

Kod Rosandića:

Celo čovečanstvo čini ono što mu predstoji.

I ono dvoje zagrlilo se, jer je došao čas.

Po neki put očajanje izviije crte. Od jednom. Svi pate.

I nabor haljine. Pola naše tuge prime u sebe mirni i tihi

mrtvi predmeti. Daleke linije spajaju se među sobom.

Nešto mirno i blago vezuje ipak nas sve sa okolinom.

Tajna? Da. Uvek, uvek, prelistavaćemo te albume, uvek

ićićemo po izložbama. Novi umetnici, naši umetnici našli

su tajnu. No oni je nisu javno izneli, išćupali iz stvarnosti.

I kod Rosandića:

Možda je ona tajna urasla u stvarnost?

Možda je ona najzad postala — sva stvarnost?

Recitovanje (Alfred Tennyson: Enoch Arden. Glazbeni zavod 6. II. 1921. IV. Jutarnji koncert).

Glinski —

Interes publike — dovoljan. Ali ona je, kao redovno, opet nasamarena. Ona više sigurno ne će doći. Možda tek iz snobizma. I tako uvek mi svaljujemo krivnju na publiku, da pokrijemo sebe. Iz dana u dan — minus; nikada plus. A ko je zapravo kriv? Snobovi! Dandyi Diletanti! Na svim linijama oni. Sve se proturije pod imenom — umetnost. Sa svim sredstvima se zavarava: na pr. Straussova muzika, klavir, Hugo Mihalovich pratilac, Zlata Markovac, recitovanje i t. d. A što je rezultat: praznina, dosada — epska dosada Enocha Ardena i mnogo neumesne komike u recitovanju gđe Mar-

kovac koja ima dobru volju — ali rđavu sposobnost. Ona nam ne predaje ništa. Reč udara o zid a nikako o srce. Glas je dosadan — nemuzikalan. Način deklamatorski — glumački. (Recitacija nije gluma!) Recitacija je samo predanje.

IV. Jutarnji koncert — dosadan

Enoch Arden — dosadan

Gđa Markovac — dosadna...

To je rezultat nesavremenih brbljarija!

БЕОГРАДСКО ПОЗОРИШТЕ.

Станислав Винавер

Београдско Позориште (Краљевско Српско Народно) има за сваки свој уметнички неуспех једно унапред спрењено оправдање:

»Нема се пара« и

»кад пређемо у другу зграду«.

Међутим не осећа се код њих жеља да раде баш у ономе оквиру, у ономе провизоријуму који им је дат. Сретни људи! Њима би многи богати режисер за видео! Они донекле имају одређене руке. Сиромаштво би постало врлина. Смели би уприличавати до миле воље. Нико не би смео тражити од њих скупocene реквизите, који су често кобни и мучни, а облигати. Наше позориште се не користи својим сиромаштвом. На пример: немајући богати намештај, а морајући да дају утисак богатства, они би могли стилизовати богатство. Или: немајући декорација и кулиса мора и таласа и лађа, они би могли стилизовати то (кад већ немају такве ствари).

Или: немајући ширина и хоризоната на сцени, они би их морали стилизовати. А што чини управа? Она не стилизује већ даје: лажно богатство (за које одмах видимо да је бофл), неке сиромашне, из сиротињског дома морске таласе (тако да одмах осетимо да је то »мачје злато«, »бофл«, »јевтиноћа« итд.). И тако у свему. Ово важи и за игру глумаца. Ако се жели дати илузија достојанства и величине на пример, онда се другачије глуми на великој и богатој а другачије на малој и сиромашној позорници. Код нас то никако не разумеју. Од наше мале и сиромашне позорнице праве једно рђаво и јевтино издање велике и богате позорнице. То је та основна погрешка.

Рад на позорници је баш у томе, да се извесни одређени циљеви постижу са оном количином средстава, која се има на расположењу.

Основно је у позоришту: сугестија. Средства су увек само средства.

Код нас не разумеју да се једно исто мора рећи на великој клавијатури од сто октава, — а такође и у обиму једне октаве. Само: мелодије не могу до краја личити.

Место да наша мала позорница буде једна рђава велика, треба радити да постане добра мала позорница.

Ово је захтев не само за режију, но и за глумце. Покрети, ход, гестови, све мора бити срачунато за малу позорницу, а то никако не значи да је мала позорница једна смањена велика позорница.

То код нас не разумеју. Имајући ограничена средства код нас, дају не потпуни утисак, то јест други, не тражени утисак. Клавирска парафраза једне опере мора бити написана према могућствима клавира. Она није проста копија, већ једна клавирска копија. А то је нешто сасвим друго.

Они нису на чисто са техником своје бине. Њима је Они нису на чисто са техником своје позорнице. Њима је увек позорница крива. Они дају минијатуру — а не знају да се глумац не да смањити. Мала и сиромашна позорница не сме бити сиромашно и крјљаво копирање велике. Има ли ко, да то објасни нашој позоришној управи? Да објасни потребу стила?.....

DADA — DADAIZAM

Zenitista

Dadaizam koga je neko nazvao, ne zna se zašto „hyperpsychie“ smatran je kao revolt teran do ekscesa. Dadaista bio bi čovek-umetnik-nihilista koji je ujedno neurasteničar. Dadaizam je rezultat dosade i krajnje reakcije „nesvesnog“ protiv „svesnog“. Dadaista kaže da teži za apstraktnim. Ne priznaje zakone, logiku, ni oči, ni sklop linija. Ništa, on hoće samo da beleži duševna stanja, da nesvesno stvara. Onako kako ga tera inconscient. Samo je to — vele— čista umetnost. „C'est hors le principe de la raison que la Verité Dada naítra, et c'est hors des lois causales que l'esthétique Dada donnera de la beauté“.

Dadaista u stvari ne vole umetnost. On je prezire i smatra da je nepotrebna. On hoće da je uništi pomoću — umetnosti. J. Cocteau koji je danas pristao uz njih kaže za Picabia-u „on ne vole umetnost. Ne treba ga gledati kao umetnika“.

Dadaiste su neobično aktivni. Njihov je broj priličan. Dreka je njihova ogromna. Najviše napadaju kubiste i futuriste čiji su oni — daljni, najdaljniji, razvoji, ne u bolje nego u loše. Pre nekoliko dana sprečili su u Parizu jedno predavanje Marinetti-a.

Ima ih svuda. Po celoj Evropi i Americi. Kod nas ih još nema*). Dadaizam je nastao u Zürichu pre 4 godine.

Kad je njihovo uništavanje umetnosti, uništavanje loše —

*) Ima! U sledećem broju donećemo izvorni članak o dadaizmu od prvog jugoslavenskog dadaiste. Ured.

onda je to opravdano — i njihov revolt i naš. Ali oni sve napadaju. Cézanne-a, ekspresioniste, itd. Sve. Dadaizmu je cilj stvaranje novog jezika. Pesma koju ću citirati izgleda mi najlogičnija dadaistička pesma. Zove se Suicide:

a. b. c. d. e. f.

g. h. i. j. k.

l. m. n. o.

p. r. s.

t. u.

v.

z.

U slikarstvu jedna dadaistička slika to je n. pr.: jedna mrlja. Ili dve mrlje. Takovih „slika“ sam najviše video. Oni to zovu apstrakcija.

Glavni pokretač je Tristan Tzara. Pored njega G. Ribemont-Dessaignes, Picabia, Alexandre Krušević (Rus) ima da se spomenu u prvom redu.

Primera radi evo odlomaka iz jednog članka Ribemont-Dessaignes-a:

Dieu est le grand pornographe par excellence car il a inventé l'amour....

Il n'y a que Dada qui sache faire l'amour...

Cézanne est le premier des idiots... Renoir, c'est l'idiot automatique...

Detruire ce que vous construisez. Dada dextmira Dada... itd.

Dadaiste napadaju slikarstvo zato što kažu da samo reprodukuje ili pretstavlja. Oni kažu da i kubiste i ekspresioniste samo reprodukuju, a ne izražavaju itd. Dadaista kaže da stvara nesvesno. To je laž jer oni vrlo svesno drljaju i brbljaju. Ceo dadaistički pokret je u stvari jedna velika komedija koju su izmislili ljudi inače vrlo duhoviti i inteligentni, koji hoće da se zabavljaju a najviše ih zabavljaju oni koji ih svaćaju ozbiljno.

Dada je danas moda, passe-temps. I zabava, ali nije religija, ubeđenje i nova umetnost.

LITERARNO NASILJE (Izjava g. Boška Tokina)

Beskrajno mi je krivo, što je moj članak „Pozorište u vazduhu“ izašao u „Kritici“, u toliko više, što sam više puta tražio, da se vrati natrag. Žao mi je i za to, što su u istom broju izašla dva napada na „Zenit“, dva napada vrlo glupa i nekulturna, s kojima se ni u kojem slučaju ne slažem. Razume se, koje i ja i svi u Beogradu osuđujemo kao neozbiljno i bezlično. Članak „Pozorište u vazduhu“ bio je već odavno, pre „Zenita“ na molbe jednog od ovih napadača kad je bio u Beogradu predan uz uvete, ako kritika bude bolja“. No odmah posle prvog broja tražen je, da se vrati natrag. Oko toga se vodila čitava prepirka i na kraju krajeva pisac nije uspeo, da ga dobije natrag. Tako, da je jedan upravo zenitistički članak i po predmetu izašao u jednom nezenitskom listu. Sada je u drugoj varijaciji i prerađen u ponovnom kontaktu pisca sa sobom i sa — Zenitom. — Boško Tokin.

ULLRICHOV SALON (kolektivna izložba Vladimira Beca 20. II. 1921.). Izložba slika. Tim je rečeno za nas ne — umetnina. Slikar, to još ne znači — umetnik. Slika označena „Studija iz 1908. god.“ govori, da g. Becić danas nije ni senka što je tada bio. „Adam i Eva“ što su putovali iz „Proletnog Salona“ čak u Ženevu, vrate se umorni opet k nama i — progone nas. Oni opet „vise“. To je sve što se daje reći o slikaru Vladimiru Beciću uprkos ženevskih „kritika“ koje su ga stavljale čak i na prvo mesto. Mi ni do tih „kritičara“ ne držimo posve ništa, jer su mogli to da napišu i jer je to po svojoj prilici ona rubrika, kao i u našim dnevnicima koju ispunjavaju — kolporter!

SVETOKRET. List za ekspediciju na severni pol čovekovog duha. Izlazi u Ljubljani. Izdavač i urednik: Virgil Poljanski. Originalan za — Jugoslaviju. Više negativan nego — pozitivan! Sadržaj: Evo me! (Manifest) Projekcije — pesme: Na tračnicama, Čeznja, S bičem u hramu.

LJUBLJANSKI ZVON. Slovenski časopis u prvom broju g. 1921. ima članak Mirana Jarca: O novijoj srpsko-hrvatskoj lirici. Govori o Krležu, Cesarcu, Crnjanskom i Miciću i dr. kao o Sturm-Drängerima (vrlo zastarele reči koje s ovima nemaju ništa zajedničkog — g. Jarcl)

KMEN. Urednik St. K. Neumann, Prag. Svrća pažnju Neumannova proza iz rata: Elbasan i članak A. M. Piša: Ke kolektivnomu dramatu. Reč je o Karel Čapeku i njegovom dramskom delu RUR (Rossums Universal Robots).

DER STURM. Ekspresionistički mesečnik. Izdavač: Herwarth Walden, urednik: Lothar Schreyer — Berlin. Februarska sveska 1921., dvanaestogodišnja. Ovaj časopis neumorno vodi borbu za pobeđu ekspresionizma i nove umetnosti. Ovaj broj donosi priloge: Waldena, koji u članku Kubismus in Stahl tuče kritičara Berliner Tagblatta i kritiku preekspresionističke poezije. Kurt Liebmanna o pokojnom pesniku Augustu Sprammu, H. Waldenovu muzičku kompoziciju Strammove pesme Wankelmut. Imaju dva crteža Rusa Ivana Punia (Petrograd).

ROSANDIĆ. Monografija radova s Ujevićevim dosadnim i rđavim predgovorom. O samom Rosandiću mora se govoriti isto kao i o Meštroviću.

CVIJANOVIĆEVE KNJIGE — Beograd. Miloš Crnjanski: Lirika Itake (Cena 4 din.) Miloš Crnjanski: Priče o muškom (Cena 7 din.) O ovim dvema knjigama našeg saradnika koji žive u Parizu, biće govora. Artur Schopenhauer: Metafizika polne ljubavi (II. izd. Cena 5 din.) Augustin Ujević: Lelek sebra.

JOSIP KOSOR: Požar strasti (II. izdanje St. Kugli, Zagreb). Izdanje neukusno.

KAZALIŠNI LIST. Izlazi u Zagrebu tako opremljen i uređivan, da bi mogao izlaziti i u — Perjasici.

Totentanz od Alfreda Kubina. Mapa crteža.

Franz Werfel: Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig. Prvi roman pesnika Werfela. Walter Hasenclever: Jenseits. Drama. U Berlinu prvi put je prikazana u „Kammerspielen“, 15. II. 1921. U Dresdenu doživljava je veliki uspeh.

Menscheitsdämmerung (Symphonie jünger Dichtung) Izdao i napisao značajan predgovor Kurt Pinter — Berlin. Plejada nemačkih ekspresionista: Be-

cher, Benn, Daubler, Ehrenstein, Goll, Hasenclever, Heym, Heynicke, van Hoddis, Klemm, Lasker-Schüller, Leonhard, Lichtenstein, Lotz, Otten, Rubiner, Schickele, Stadler, Stramm, Trakl, Werfel, Wolfenstein, Zech. Knjiga sadrži uz pesme autobiografije pesnika i portrete ekspri: slikara: Kokoschke, Meidnera, Eugerta, Lehmbrocka, Schielea i dr. O samoj knjizi biće opširno govoreno.

Ein Geschlecht: Fritz v. Unruh. Tragedija iz rata.

Primili smo još Préface na francuskom jeziku iz pera Waldemara George-a (Paris) s kojim je otvorena internacionalna izložba „Sturma“ u Berlinu jan 1921., na kojoj su bili sledeći zastupnici kubista: Albert Gleizes (Paris), Louis Marcoussis (Paris), Jules Evola (Rom), Tour Donas (Antwerpen), Sonja Dalannay-Terk (Madrid).

SVETSKI PREGLED. Meseca marta počinje izlaziti u Beogradu nedeljni informativni list opšte kulturnog značaja. Ovde se nastavlja borbenost „Progres“ i biće informativan o svemu što se značajno u svetu dešava. Među domaćim saradnicima spominju se: M. Nikolić, Sv. Stefanović, D. Vasić, St. Vinaver, M. Krleža, B. Tokin i t. d. a među stranim: Bazalgette, Vailand Couturier, Madelaine Marx, Rappaport, J. A. Kalmer i t. d.

Redakciju zastupaju za:

BEOGRAD — BOŠKO TOKIN

PRAG — VIRGIL POLJANSKI

PARIS — RASTKO PETROVIĆ

ZENIT

ZENIT ima u pripremi:

A. Bloch: Dvanaestorica. „Najčuvjenija pesma našega vremena“ u prevodu i s predgovorom Stanislava Vinavera. Ivan Goll: Novi Orefej. Dittiramb, u prevodu Ljubomira Micića s originalnim Gollovim prologom: Station 1921. Walter Hasenclever: On kraj. Drama, u prevodu Ljubomira Micića.

Pretplata „ZENITA“

Na celu godinu 30 dinara
Na pola godine 15 dinara
Na četvrt godine 7 50 din.

Za inostranstvo 2 50 Franka

Pojedini primerak stoji u pretplati 2 50, a u prodaji 3 din.

Cena ovom proširenom broju za pretplatnike ostaje ista, a u preprodaji stoji 4 dinara.

NOVE KNJIGE:

	Dinara
ANDRIĆ IVO, Put Alije Gjerzeleza	3—
ANDRIĆ IVO, Ex Ponto	6—
BERGSON H., O Smehu	7 50
BERGSON H., O Duši i Telu	3—
BIRNA-PROVINS, Knjiga za tebe	4—
BOJIĆ M., Pesme Bola i Ponosa	5—
CRNJANSKI M., Lirika Itake	4—
CRNJANSKI M., Priče o Muškom	7—
GJORIĆ M. N., Pod šatorskim krilima	3—
HAMPUN K., Žrtve ljubavi	4—
JOVANOVIĆ SLOB., Ljubomir Nedić. Studija	5—
KAPUS A., Život, ljubav, novac. Misli	3—
KEY E., Ljubav i Etika	3—
MOCLAIRE C., Fizička ljubav (I. Žena)	5—
MODERNE francuske prijetovetke	7—
NIKOLIĆ M. M., Sonja	5—
PURIĆ B., Ljubavne Svečanosti	4—
PURIĆ B., Pesme o Nama	4—
ROSTAND E., Cyrano de Bergerac	10—
SCHOPENHAUER, Metafizika polne ljubavi	5—
SPIRIDONOVIĆ-SAVIĆ JELA, Sa uskih staza	3—
UJEVIĆ A., Lelek Sebra	5—
VELIMIROVIĆ N., Reči o Svečoveku	10—
VINAVER ST., Priče bez ravnoteže	3—

Opširan katalog šalje na zahtev besplatno
IZDAVAČKA KNJIŽARNICA
S. B. CVIJANOVIĆA U BEOGRADU

Svakom pušaču

preporuča se isključivo samo

Cigaretni papir

Tuljci

„Golub“ patent

„Zagreb Monopol“

„Golub“ knjižice

„Derby“

„Raily“

„Dearling“

„Jarac“

„Sudan“

„Selam“

„Jugoslavija“

„Fadilet“

„Renommée“

koji su najbolje i najzdravije vrsti.

Proizvodi: „Golub“ Prve hrvatske
tvornice cigaretnog papira i
tuljaka d. d.

Zagreb,

Maksimirska cesta 10. Telefon 956.

* Adler, Borovic i Neusser
Zagreb
Jurišićeva ul. 7. (dvorište)
* Rupci
* Manufakturna roba
* Čarape
* Samo na veliko
* Uvijek veliki izbor!
* i sva ostala manufakturna roba

Najveći izbor

dragulja, zlatne, srebrene i kinasrebrene robe

B. WOLFFA NASLJ.

BRAĆA FUSSMANN, ZAGREB

TELEFON 7-19

ILICA 31

Generalno zastupstvo i skladište glasovite tvornice satova „Junghans“

Engleski Magazin

je prvorazredna
specijalna modna trgovina
za gospodu i gospode
Zagreb

Štrosmayerova ul. 10 — Telefon 64

Naročita trgovina konfekcije

Zagrebački Magazin

Zagreb

Telefon 14-01

Stalne cijene!

Stalne cijene!

Prispio veliki izbor proljetne

manufakturne robe

uz najumjerenije cijene

Mandić i drug

Zagreb

Nikolićeva ulica 14

Nakladno i grafičko
reprodukciono poduzeće

VEREŠ I DRUGOVI

ZAGREB

Marovska ulica br. 21 — Telefon br. 11-78

Izrađuje

Klišeje, auto i fototipije, za tisak
u jednoj i više boja.

Crteže, za reklamu, plakate, etikete,
tiskanice.

Dionice i vrijednosne papire.

**Centralna eskomptna i
mjenjačna banka d. d.**

Zagreb, Ilica 26

Telefon ravnateljstva 8-78 — Telefon blagajne 15-30

Brzojavni naslov: Brodbanka

Dionička glavica . . . K 50,000.000.—

Pričuve preko K 45,000.000.—

Ulošci preko K 20,000.000.—

Podružnice: Brod n/S., Osijek, Djakovo

Prima uloške

na knjižice i u tekućem računu uz najbolji kamatnjak.
Novi ulošci vraćaju se odmah i bez otkaza.

Daje mjenbene i kontokorentne vjeresije
finansira trgovačke i industrijalne poslove uz najpovoljnije
uvjete.

Obavlja sve burzovne poslove
kupuje, prodaje devize, valute i efekte, izvršava sve na-
loge brzo i kulantno.

Prodaje uz dnevni tečaj
doznake, isplate i akreditive na sva mjesta u inozemstvu,
a naročito na Wien i Prag.

Domaća tvornica rublja d. d.

Zagreb

Ravnateljstvo: Jelačićev trg 2

Tvornice: Jelačićev trg 2 i Krajiška ulica 20

Proizvada

muško rublje

svake vrsti u najboljoj i najsolidnijoj izradbi

Vlasnik i odgovorni urednik: LJUBOMIR MICIĆ

Tisak „Tipografija“ grafičko-nakladni zavod d. d. u Zagrebu

11. 102/83